

De eene streeft naar het bijzondere, bizarre, schilderachtige, zoowel in de bouwkunst als in de andere kunsten (dit is de naklank van de vorige generatiën); de andere streeft naar het algemeene en monumentale, (dit is de zich ontwikkelende nieuwe stijl).

Als wij den geestelijken groei van het menschelijk zijn in het Al beschouwen, zooals die zich ontwikkeld heeft tot op heden, dan zien wij overal in het geestelijk leven het algemeene streven naar het redelijk denken of naar de bewustwording van den mensch; dit ontplooit zich steeds meer, en tracht overal zich te realiseeren en te beelden.

Geheel het tegenovergestelde gebeurt bij den natuurlijken mensch, of zooals Bolland in zijn „Zuivere rede en hare werkelijkheid” zegt:

„Wat geestelijk is wil 'niet meer' zielig zijn of psychisch, en het leven is als het bezielende het zielige zelf, of liever gezegd de zieligheid is weer het leven in zijne bezielde verenkeling, in zijne verbijzondering en bepaaldheid. En de zuivere zieligheid is de zuivere dierlijkheid; de gesteldheid van het dierlijke leven is de stelligheid van het zielige leven, terwijl in den geest de zielige natuur boven zichzelf uitgaat, om tot zichzelf weer te keeren en in te keeren”.

En verder: „Geheel individu, of eigenlijk individu, is eerst het dier, de aandoenlijk levende zaak, die zich al niet meer eenvoudig laat gebruiken, maar in het leven zijner zinnen tot eigen zin en bezielde of eigenlijk nog zielige eigenzinnigheid ontwaakt. Want de natuurlijkheid van het dierlijke leven bevrijdt zich niet tot geestelijkheid van bewustzijn, maar blijft bevangen in eenen droom, waarin het niet ontwaakt tot eigenlijke zelfkennis; het dierlijke leven op zijn hoogst is nog meer ofte min slaapwandelaarij. Zoo is de gesteldheid van het dierlijke leven de stelligheid van het zielige leven, en de zuivere dierlijkheid de zuivere zieligheid, waarom ook de mensch te minder persoonlijk en te meer zielig of individueel is, naarmate hij dierlijker heeft te heeten; zelfs of juist de zieligsten onzer willen daarom geen 'individuën' heeten. Men zal dan ook niet met begrip de menschelijke natuur, of in het algemeen de natuur, tot individu of ziel maken; de zieligheid of het psychische is nog niet alles”. Nog scherper: „Want de natuurlijke mensch is nog niet de ware en rechte mensch; de ware mensch is de geestelijke mensch, de wijze mensch, de mensch, die heeft leeren begrijpen wat hij beleeft of ondervonden heeft”.

Hier wordt onderscheid gemaakt tusschen die menschen die door hun zielstoestanden, stemmingen, beheerscht worden (het dierlijke stadium) en den mensch die door de bewustwording tot geestelijkheid (het eigenlijke mensch-zijn) komt. Dit onderscheid in anderen vorm wordt o. a. door Spinoza in zijn Ethica gemaakt n.l. de lijdende (passieve) menschen die door hun hartstochten of affekten gedreven worden en de vrije mensch, die zijn verstand of rede gebruikt om zich van alle lijden (hartstochten of natuurlijkheid) los te maken. „Daarom is ook het hoofddoel van den mensch die zich door de rede laat leiden, m. a. w. zijn hoogste begeerte, waaraan hij alle overige begeerten ondergeschikt zoekt te maken die, welke hem drijft om zich zelven en alle zaken die binnen het bereik van zijn bevattning vallen volledig te begrijpen”.

Men moet goed begrijpen, dat hier twee in wisselwerking zijnde deelen van het menschelijk wezen bedoeld worden; het mensch-zijn bestaat niet enkel uit dierlijkheid, natuurlijkheid, zieligheid of hartstochten, evenmin enkel uit geestelijkheid of redelijkheid, want dan zou de mensch als menschelijk levend wezen ophouden te bestaan.